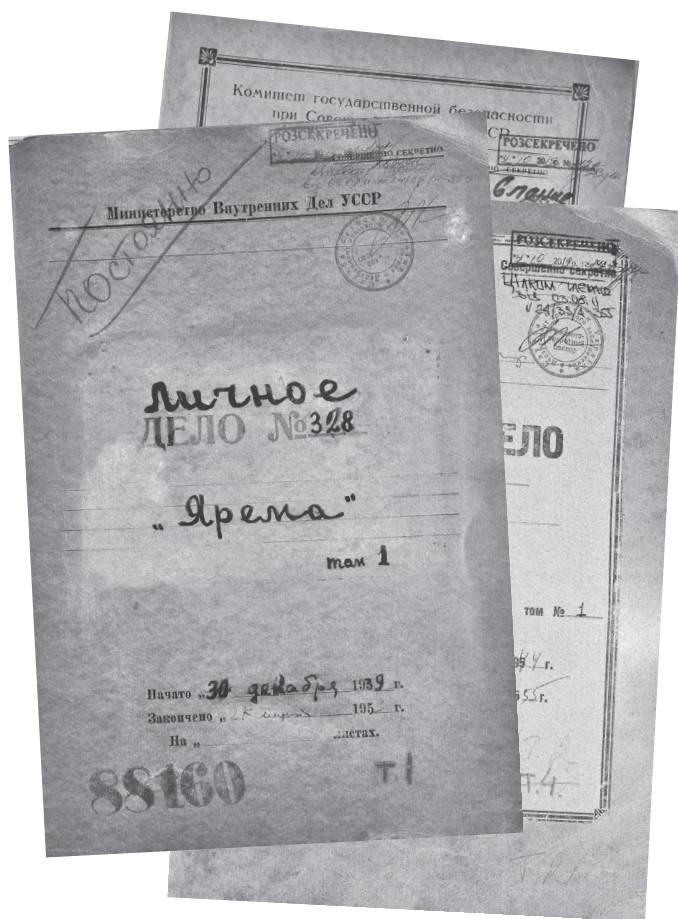

МИКОЛА ГЛУЩЕНКО – художник і шпигун

— • — • — — • —

Не буває суціль чорного і білого, доброго і поганого. Легенда Миколи Глуценка демонструє це як жодна інша. Цікаво спостерігати, з яким запалом частина з вас клеймить його стукачем. Дивує і надмірна романтизація цієї особи, а також досі актуальний статус найкращого художника СРСР. Справді думаєте, що без шпигунської складової кар'єра Глуценка-митця склалася б так само успішно? Найімовірніше, ніхто й не згадав би, як це сталося із сотнями інших художників.

Його історія якнайкраще відображає всю абсурдність і саму суть радянського періоду. Таке було б неможливим в іншому місці та в інший час. Водночас це життя, сповнене пригод і мистецтва. Поглянути на XX століття крізь призму життєвої палітри Глуценка — ніби відвідати ексцентричний курс історії мистецтва.

Микола Глуценко (1901–1977) був нащадок іконописців. У 1918 році потрапив у вир громадянської війни, а згодом опинився в Берліні. Серед нових знайомих — Володимир Винниченко та Олександр Довженко. У 1921 році вступив до Берлінського університету мистецтв і на момент його закінчення став відомим у Європі художником. Від 1925 року мешкав у Парижі. Там на початку 1930-х Глуценка завербувала розвідка СРСР. Шпигуном він буде до кінця життя: спершу доповідатиме як «Художник», а після переїзду в Київ 1944 року — як «Ярема».

Дитинство

Микола Глущенко народився 17 вересня 1900 року в Новомосковську (нині Дніпропетровська область) у родині Петра та Лариси Глущенко. Вони приїхали в Новомосковськ з українського села Борисівка, що під Курськом, у пошуках заробітку. Миколу назвали на честь діда — селянина на прізвище Глушко, нащадка запорізького козака. Дід нібито був заможним, але збіднів через надмірну пристрасть до жінок.

Петро та Лариса оселились у Новомосковську 1899-го, за два роки до народження Миколи. На той час там мешкало 23 тисячі корінних і шість тисяч прибулих жителів. У містечку було 12 шкіряних артілей, дві цегельні, черепична, олійниця, жіноча гімназія, приватна школа, приходське та реальне училища, де викладали колісну, шевську та столярну справи, земська лікарня, чотири приймальні покої, п'ять лікарів, чотири фельдшери, дві повитухи. Знайти роботу було складно, всі місця були зайняті. Урешті Петрові Миколайовичу вдалося влаштуватись бухгалтером гуральні. Окрім Миколи в родині було ще двоє дітей — Лариса й Володя.

Лариса, мати Глущенко

У вихідні родина вирушала кудись разом, найчастіше до лісу.

«Поки мати зі мною і Володею бавилася на галявині, батько з Миколою діставалися до найвіддаленіших куточків лісу, подовгу спостерігаючи за грою світла й тіні на дубах і кленах», — згадувала сестра Лариса. Діти виготовляли повітряних зміїв з різнокольорового паперу та запускали їх у небо. Яскраві кольори хлопчик бачив у природі, в оформленні дитячої каруселі на ярмарку, на великодніх крашанках. Мати вміла грати на гітарі та навчила сина. Дитинство минало щасливо.

Миколі 10 років

.....

Одного разу родина вкотре пішла оглянути Троїцький собор у Новомосковську. Ця пам'ятка дерев'яної архітектури України була побудована у 1772–1781 роках народним майстром Якимом Погребняком з дерева, без жодного залізного цвяха. На подвір'ї собору родина Глушків побачила іржавий дзвін. Ніхто досі не міг підняти його, а Петро Глушенко підняв. За ним одразу стала слава найсильнішої людини всього Новомосковська. Він займався французькою (тобто греко-римською) боротьбою. Але у віці 33 років Петро захворів на двостороннє запалення легенів і помер у березні 1907 року.

Після смерті чоловіка Лариса Глушенко зрозуміла, що не може утримувати дітей. Доньку Ларису та сина Володю взяли її батьки в Грайворон неподалік від Курська, а Микола поїхав у Борисівку до тітки Олександри Петрівни. У родинному будинку Глушків-Глушків на стінах висіли справжні парсуни, зокрема із зображенням прадідуся. І дід, і прадід Миколи були художники: писали переважно портрети запорозьких козаків. Хлопець годинами розглядав картини, згодом виникло бажання й самому спробувати малювати. Дядько теж був художник. Сестра Глушенка згадувала: «У тітки йшлося Миколі не солодко. Він виконував різну роботу, іноді й важку. Але цим тітка привчала брата до дисципліни, внутрішнього порядку, і Микола ніколи не ображався на неї. А тим часом Олександра Петрівна все бурчала».

ідею одружитися з багатою дівчиною, Глущенко почав залицятися до Жоржети, доньки сусідів, власників вілли. Ходив з нею збирати крабів.

Поїхав з курорту Глущенко 1 вересня. Наступного разу друзі побачилися тільки через два місяці, 2 листопада. Художник попросив Винниченка не розповідати Марії про Жоржету. Той погодився, але, як дізнаємося зі щоденника, став перейматися: чи не розповіла Марія Миколі про сцену на канапі? (нам, на жаль, невідому).

Утім Винниченкове мовчання не допомогло розв'язати Глущенкові амурні проблеми, якими Володимир Кирилович щедро ділився у своєму щоденнику. «Бідний “Коля” тепер між двох вогнів: Марусини і Жоржети. Навмисне відвів Марусину, щоб не приходила на вернісаж, бо мала прийти Жоржета. А сам втік і від Жоржети, й завтра обидві зійдуться на вернісажі в Салоні» (3 листопада); «На вернісажі Осіннього Салону. Романи Глуща та його матримоніальні перипетії починають вплутуватись у наше життя. Він починає спихати нам жертви своїх намірів. Жоржета і її мати разом з картинами майстрів дістались нам на вернісажі, а Глущ вільний ходив собі по залах. Так не годиться. Треба усунутись від ролі покровителя молодих талантів» (4 листопада); «Глущ таки остаточно зорієнтувався на Марусину і на Жоржету більше не “рефлектує”. Він гадає, що все, що з матеріального боку могла б йому дати Жоржета, те дасть Марусина. Через те й така тепер огида до “подвійної ролі”. Та чи не помилиться хлопець? Недалеке майбутнє покаже» (25 листопада).

.....

Новий 1928 рік почався для Глущенко новосіллям Винниченків, які придбали «куток»: будиночок неподалік від центру Парижа на вулиці, названій на честь французького ботаніка Еміля Дево. Думки про одруження полишили і Миколу, і Марію: кожен тепер шукав собі багате подружжя. Глущенко 13 лютого прийшов до Винниченка за порадою: батьки Жоржети запропонували йому одружитися з дівчиною, адже «так часто ходити до неї може тільки наречений». Він усе ж таки бажає одружитися з Марією, чиї батьки теж обіцяють придане, але водночас «хоче приберегти собі Жоржету на випадок розриву

На вокзалі родину Глушенків зустрів відомий хірург, професор Михайло Коломійченко (1892–1973). Він виділив ново-прибулим кімнату у своїй квартирі на вулиці Рейтарській, де Микола Петрович обладнав майстерню. Вечорами митець розповідав лікаревій родині про Париж, Мадрид, Женеvu, а ще про Сезанна й Ренуара...

Митець на той час багато мандрував: у другій половині 1940-х років відвідав Львів, Закарпаття, Черкащину, Азовське море, Дніпродзержинськ. Написав низку полотен: «Україна», «Азовсталь», «Скошене поле», «Багатий врожай», «Дніпродзержинська домна», «Вишгородський плацдарм», «В мартенівському цеху», «У рибальському колгоспі», «Колгоспна пристань», «Стара й молода поросль», «Піски одягаються лісом», «Цвітуть каштани», «Елеватор на Дніпрі», «Дорога на Київ», «Крим. Виноградники», «Гроза наближається», «Сталь», «Жнива», «Деревонасадження», «Розвідники» та інші.

Навесні 1944 року Микола Глушенко якось працював на Володимирській гірці. Повз нього якраз проходив чоловік з етюдником. Так познайомилися Глушенко і київський пейзажист Сергій Шишко (1911–1997).

Микола Глущенко і невідомий

Іноді навіть цим користувався. Мистецтвознавиця Ольга Петрова згадувала одне із засідань Художнього фонду. Рада збиралася й колективно оцінювала роботи митців. От Глущенкові й кажуть про ціну на його картину: «Три тисячі». А він у відповідь: «Шість? Я згоден». А взагалі на обговореннях виставок Микола Петрович завжди сідав у першому ряду, щоб ліпше чути.

Якось Глущенко малював на природі, скинув сорочку й повісив її на кущ. Раптом відчув — позаду щось ворухиться, подивився: теля жує його сорочку. Виднівся лише один рукав. Микола Петрович висмикнув його з рота теляти. Розповідаючи про це, сміявся й казав, що, якби не «відвоював» у тварини шматок власної сорочки, не повірив би, що таке могло трапитися.

Одного разу наприкінці 1950-х проблеми зі слухом мало не вартували Глущенкові життя. Він перебував на етюдах у Карпатах. Була зима з морозами до 20 градусів і глибокими снігами. Але не минало й дня, щоб Микола Петрович не вийшов від самого ранку в ліс. Брав із собою термос, етюдник, мольберт, два чи три підрамники — і йшов аж

КОПИЯ ДОКУМЕНТА

В адрес: г. Харьков Г-же Ларисе Петровне ГЛАВНОМУ
16, ул. Короленко 16 кв.1.

Из:

15 Марта 1933 г.

Здравствуйте мои дорогие,
на следующий день после отправки Вам письма, полу-
чил извещение от франц. таможни, что посылка не мо-
жет быть принята таможней, т.к. ни сала, ни смаль-
ца совтаможня не пропускает. Очень это было не-
приятно мне, взял посылку обратно, а вам посылаю
125 фр. / 5 дол. / на Торсин.

Прошу все сделать о чем просил;
в предыдущем письме. Жду скорого ответа. Целую всех
крепко.

Ваш Коля.

Р.З. Постарайтесь, что бы Руб. скорее перевели
деньги, тогда снова вышлю кое-что на Торсин.

К .

21/III-13. Верно: *[подпись]*

*Получено
в канцелярии
22/III
[подпись]*

ТЕЛЕГРАММА НР 4546 8 155 -127-

..... год. **Оперативный Отдел ГУГБ НКВД** МОСКВА ВЧ.

от: ИЗ КИЕВА кому: МОСКВА СПО НКВД МОЛЧАНОВУ.	Отм. дежурн. Телефон. ПЕРЕДАНА 22/X1-36 Г 22 ЧАС 52 МИН
--	---

В МОСКВЫ ПРИЕХАЛ КИЕВ ХУДОЖНИК ГЛУШЕНКО ПРОХОДЯЩИЙ ДЕЛУ НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПОСЕЛИЛСЯ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ИНСТИТУТЕ ОБЩАЕТСЯ С ПРОХОДЯЩИМИ ПО ДЕЛУ СЕДЛЯРОМ, БОЙЧУКОМ НАБЛЮДЕНИЕ ОБЕСПЕЧЕНО.

4 км до
Исходный
 25.08.1936
 24/11 44986

Секрет НР 52455 РАХЛИС

ПОЛУЧЕНО
 25.08.1936 193 г.
 24/11 44986

ТЕЛЕГРАММА НР 4619 -128-
156

..... год. **Оперативный Отдел ГУГБ НКВД** МОСКВА ВЧ.

от: ИЗ КИЕВА кому: МОСКВА НКВД МОЛЧАНОВУ	Отм. дежурн. Телефон.
---	-----------------------

УСТАНОВЛЕННЫЙ КИЕВЕ ГЛУШЕНКО ПРИЕХЛ ПРЕДЛОГОМ КОНТРАКТАЦИИ РАБОТЫ ЖИЗНИ КРАСНОЙ АРМИИ. 23 ВЫЕХАЛ МОСКВУ О ЕГО СВЯЗЯХ ЗА ПЕРИОД ПРИБЫВАНИЯ КИЕВЕ ПОДРОБНУЮ ДОКЛАДНУЮ ЗАПИСКУ ВЫСЛАЮ ПОЧТОЙ.

НР 52587 РАХЛИС

Исходный
4 км до
Исходный
Р.В. Рыбачев
Р.В.

ПОЛУЧЕНО
 26.08.1936 193 г.
 45746

ПЕРЕДАНА 26/X1-36 ГОДА 3 ЧАС 1 МИН